

16. Печхав С. М., Руснак І. С. Історичний досвід створення вищих органів керівництва воєнною організацією держави та доцільність його використання в сучасних умовах // Паука і оборона. — 1998. — № 3.
17. Степапов А. Новая структура органов управления ОВС НАТО: общие воєнные проблемы. — 2000.

УДК 351.856.2(477)

А. М. Майдебуря

ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

До здобутків незалежної України у сфері державотворення можна віднести побудову достатньо цілісної системи державних нагород України. Процес побудови системи державних нагород України був непростим і тривалим, а складності, з якими довелося стикнутися, певною мірою, віддзеркалюють загальні проблеми державотворення.

Не зупиняючись на проблемах, які передували прийняттю Закону України «Про державні нагороди України» (далі — Закон), тільки зазначимо, що цей Закон, який є базовим для формування та розвитку суспільних відносин у сфері функціонування державних нагород, було прийнято Верховною Радою України після численних спроб лише у 2000 р. [1].

З прийняттям Закону було вирішено низку питань функціонування державних нагород України, зокрема визначено види державних нагород, встановлено конкретні державні нагороди, коло осіб, які можуть бути нагороджені державними нагородами, закріплені підстави для нагородження державними нагородами, права та обов'язки нагороджених, а також питання позбавлення державних нагород.

Відповідно до Закону державні нагороди України є вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною.

Вищим ступенем відзнаки в Україні є звання Герой України, яке присвоюється громадянам України за здійснення визначного героїського вчинку або визначного трудового досягнення. Герою України вручається орден «Золота Зірка» за здійснення визначного героїського вчинку або орден Держави — за визначні трудові досягнення.

Законом передбачено встановлення таких орденів: князя Ярослава Мудрого, «За заслуги», Богдана Хмельницького, «За мужність», княгині Ольги, Данила Галицького. Всі вони, за винятком ордену Данила Галицького, мають декілька ступенів, найбільшу кількість яких має орден князя Ярослава Мудрого — п'ять. Інші ордени мають по три ступеня.

Встановлено три медалі, а саме: «За військову службу Україні», медаль «За бездоганну службу» I–III ступенів та медаль «Захиснику Вітчизни».

Специфічним видом нагород у нагородній системі України є відзнака «Іменна вогнепальна зброя». Ця відзнака являє собою пістолет «ФОРТ-12».

Законом передбачено встановлення 37 почесних звань, при цьому побудова системи почесних звань передбачає встановлення почесних звань двох ступенів «Заслужений» та «Народний» як більш високий ступінь. Три почесні звання «Заслужений артист України», «Заслужений архітектор України», «Заслужений художник України» мають більш високий ступінь, відповідно, «Народний артист України», «Народний архітектор України» та «Народний художник України».

Встановлено такі державні премії України: Національна премія України імені Тараса Шевченка, Державна премія України в галузі науки і техніки, Державна премія України в галузі архітектури, Державна премія України імені Олександра Довженка.

У Законі продубльована норма Конституції України, згідно з якою Президент України встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними. При цьому президентські відзнаки визначаються видом державних нагород. Після прийняття Закону встановлено відзнаки Президента України — медаль «За працю і звитягу» та ювілейна медаль «60 років визволення України від фашистських загарбників».

Підстави для нагородження визначаються статутами і положеннями про державні нагороди.

Для попереднього розгляду питань, пов'язаних із нагородженням державними нагородами, при Президентові України утворюється Комісія державних нагород та геральдики, яка є дорадчим органом і працює на громадських засадах.

Крім цього, важливою особливістю Закону є норми його прикінцевих положень, відповідно до яких дія Закону поширюється на правовідносини, пов'язані з нагородженням: громадян України, удостоєних державних нагород СРСР або республік, що входили до його складу; громадян України, іноземців та осіб без громадянства, нагороджених державними нагородами Української РСР, а також нагороджених державними преміями Української РСР; осіб, нагороджених відзнаками Президента України, до набрання чинності цим Законом.

Водночас необхідно вказати, що прийняття Закону не вирішило усіх проблем функціонування державних нагород, необхідних для їх найбільш ефективного функціонування у державі, а ряд питань взагалі залишився поза його регулюванням. Зокрема, такі.

На наш погляд, було б доцільним у тексті Закону дати визначення вживаних у його тексті специфічних термінів, таких як: «орден», «медаль», «почесне звання», «Державна премія», «президентська відзнака» та інших.

Законом не враховані особливості процедури попереднього розгляду питань, пов'язаних з нагородженням державними преміями України. Державна премія — особливий вид державних нагород, функціонування якого обов'язко-

во передбачає і спеціальний орган, який займається попереднім розглядом робіт, представлених на її здобуття — Комітет Державної премії. Склад Комітету формується із спеціалістів, яким їхній фах та професійний досвід дозволяють прийняти об'єктивне і справедливе рішення щодо присудження Державної премії.

Прийнявши певне рішення щодо присудження Державної премії, Комітет цієї премії, відповідно до процедури, визначеної у Законі України «Про державні нагороди України», зобов'язаний передати його до Комісії державних нагород та геральдики при Президентові України. Принципи формування Комісії державних нагород та геральдики дещо інші від тих, на яких формуються Комітети Державних премій. Таким чином, у Комісії державних нагород та геральдики при розгляді подань комітетів державних премій немає об'єктивних підстав для прийняття негативного рішення, а позитивне рішення в такому випадку стає суто формальним і завжди обов'язковим для неї.

Отже, очевидно, що процедура попереднього розгляду питань про нагородження державними преміями потребує удосконалення. Було б доцільним закріпити в Законі України «Про державні нагороди України» самостійний статус комітетів державних премій щодо процедури прийняття рішень про присудження державних премій, а також необхідно законодавчо визначити їх особливий статус.

Система державних нагород з позиції побудови в Україні правової держави вимагає ефективних правових механізмів своєї реалізації, що, в свою чергу, потребує відповідного регулювання на рівні підзаконних актів. Даний процес поки що не набув стрункості та гармонійності і ще далекий від свого завершення. Так, потребують приведення у відповідність із Законом статуту та положення про державні нагороди, оскільки більшість з них були затверджені ще до його прийняття. За винятком ордена Данила Галицького та ордена Богдана Хмельницького, статуту і положення всіх інших орденів і медалей, а також відзнаки «Іменна вогнепальна зброя» залишаються у редакції, затвердженій до прийняття Закону, коли усі ці нагороди визначалися як відзнаки Президента України. Найближчим часом необхідно привести їх у відповідність із Законом.

Значним кроком уперед у вдосконаленні нагородної справи в Україні, забезпеченні її розвитку на засадах демократичності, відкритості, гласності та прозорості, підвищення соціального значення державних нагород стала Концепція вдосконалення нагородної справи в Україні (далі — Концепція), схвалена Указом Президента України від 18 серпня 2005 р. [2]. Названа Концепція спрямована на вирішення цілого ряду проблемних питань, які виникли в останні роки у розвитку нагородної справи в Україні, визначення основних цілей, напрямів удосконалення державної нагородної політики, правових, організаційних та інших засобів розв'язання проблем та подолання негативних явищ у цій сфері.

Концепцією визначено пріоритетні напрями удосконалення нагородної справи в Україні: 1) у сфері правового забезпечення:

- вдосконалення правового регулювання нагородної справи відповідно до завдань демократизації українського суспільства для забезпечення прозорості і відкритості нагородного процесу, посилення гарантій захисту прав нагороджених державними нагородами України та колишнього СРСР, підвищення престижу державних нагород у суспільстві, вдосконалення критеріїв оцінки заслуг кандидатів, які представляються до нагородження;

- розширення системи державних нагород і встановлення нових відзнак, зокрема для відзначення особливих заслуг громадян в утвердженні суверенітету та незалежності України, розвитку демократії, а також у врятуванні життя людини, благодійній та іншій діяльності у сфері охорони здоров'я громадян;

- удосконалення порядку вирішення питань видачі дублікатів нагород та документів про нагородження замість утрачених;

- посилення відповідальності за порушення законодавства про державні нагороди України;

2) у сфері організаційного забезпечення:

- здійснення нагородження з нагоди державних свят, визначних подій в історії України та в інших випадках, що визначаються Президентом України;

- удосконалення процедури внесення клопотань про нагородження, забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади, які забезпечують реалізацію нагородної політики в Україні, утворення при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях, центральних органах виконавчої влади комісій з питань нагородження як дорадчих органів, широке залучення до роботи в таких комісіях найбільш авторитетних представників державних органів, органів місцевого самоврядування, громадськості;

- удосконалення організації діяльності Комісії державних нагород та геральдики, перегляд її складу, запровадження періодичної ротації членів комісії, забезпечення регулярного проведення засідань, удосконалення організаційного і матеріально-технічного забезпечення її діяльності;

- запровадження прозорого механізму визначення кількості осіб, які можуть бути нагороджені, з урахуванням, зокрема, чисельності працюючих у регіонах, галузях господарства та інших сферах діяльності, суспільної значущості відповідної діяльності, забезпечення внесення центральними та місцевими органами виконавчої влади подань про нагородження після узгодження кандидатів зазначеними органами та органами місцевого самоврядування, які готуються на підставі клопотань трудових колективів підприємств, установ, організацій, а також творчих і професійних спілок, політичних партій та громадських організацій, що мають всеукраїнський статус;

- удосконалення структури і повноважень органів та структурних підрозділів відповідних органів, які забезпечують реалізацію державної нагородної політики, поліпшення організації їх роботи, забезпечення поліпшення кадрового складу таких органів і структурних підрозділів, залучення до роботи у них найбільш компетентних фахівців з питань нагород та геральдики;

- поліпшення роботи з питань підтвердження фактів відзначення держав-

ними нагородами, видачі дублікатів нагород та документів про нагородження замість втрачених, установлення фактів належності нагород та документів про нагородження, оформлення відповідних документів;

– розширення практики проведення семінарів та інших заходів для підвищення кваліфікації працівників підрозділів центральних та місцевих органів виконавчої влади, які займаються питаннями нагородження;

– удосконалення порядку виготовлення державних нагород України та поліпшення їх якості відповідно до світових стандартів;

– розроблення та запровадження більш досконалої церемонії вручення державних нагород Президентом України та за його дорученням іншими особами, посилення контролю за врученням державних нагород на місцях;

– створення Реєстру відомчих заохочувальних відзнак центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, здійснення перевірки дотримання вимог законодавства під час вирішення питань щодо заснування таких відзнак;

3) у сфері науково-методичного та інформаційного забезпечення:

– організація систематичного глибокого вивчення вітчизняної та іноземної нагородної практики, історії її розвитку, забезпечення оперативного розроблення на основі результатів такого вивчення пропозицій щодо дальшого розвитку нагородної справи в Україні;

– започаткування всебічного інформування громадськості про діяльність Президента України щодо нагородження державними нагородами, а також про заходи, здійснювані державними та іншими органами, які забезпечують реалізацію державної нагородної політики;

– організація широкого висвітлення у засобах масової інформації досягнень осіб, відзначених державними нагородами України;

– підготовка та видання збірника нормативно-правових актів та інших документів з питань державних нагород України, плакатів та інших друкованих матеріалів про державні нагороди України;

– організація пересувних виставок державних нагород України для експонування у музеях України, регулярне поновлення на веб-сторінці Президента України інформації про державні нагороди України, державну нагородну політику та заходи з її реалізації;

4) у сфері забезпечення прозорості та відкритості вирішення питань нагородження:

– забезпечення гласного висунення кандидатур для нагородження у трудових колективах підприємств, установ, організацій незалежно від типу і форми власності, максимальної відкритості проходження пропозицій щодо нагородження через відповідні комісії та державні органи з використанням можливостей відповідних веб-сторінок центральних та місцевих органів виконавчої влади;

– організація оперативного інформування широкої громадськості про акти Президента України з питань нагородження, а також про діяльність Комісії державних нагород та геральдики.

Важливим є те, що Концепцією передбачаються і шляхи реалізації її положень, а саме: внесення в установленому порядку відповідних змін до законодавства; запровадження постійного моніторингу стану реалізації державної нагородної політики, забезпечення оперативного вирішення проблемних питань; удосконалення організаційного забезпечення реалізації державної нагородної політики, діяльності відповідних структурних підрозділів центральних та місцевих органів виконавчої влади, підвищення їх статусу; створення системи надання кваліфікованої консультативної допомоги кадровим службам підприємств, установ та організацій з питань підготовки нагородних документів.

Здійснення комплексу заходів, передбачених Концепцією, забезпечить дальший розвиток нагородної справи в Україні відповідно до сучасних вимог, підвищення її ролі у суспільстві, довіри громадськості до діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Варто вказати, що реалізація частини заходів, передбачених Концепцією, визначена безпосередньо Указом Президента України про її затвердження. Зокрема, передбачається заснування ордена Свободи для відзначення особливих заслуг громадян в утвердженні суверенітету та незалежності України, розвитку демократії, а також медалі «За врятоване життя» — за врятування життя людини, активну благодійну, гуманістичну та іншу діяльність у справі охорони здоров'я громадян.

Однак сьогодні питання заснування названих державних нагород залишається невирішеним. Необхідні зміни та доповнення до Закону України «Про державні нагороди України» не внесені. Це негативно позначається на розвитку нагородної справи в Україні.

Література

1. Про державні нагороди України: Закон України від 16 берез. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 21. — Ст. 162.
2. Про вдосконалення нагородної справи: Указ Президента України від 18 серп. 2005 р. // Офіційний вісник України. — 2005. — № 34. — Ст. 2030.

УДК 342.8:659.3

А. В. Дашковська

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Одним з найважливіших показників рівня розвитку демократії сучасної держави є стан її виборчої системи. Обов'язок України як демократичної держави — створити таке правове поле, яке забезпечувало б вільну реалізацію виборчих прав кожного її громадянина. Важливою проблемою є й залишається розбудова громадянського суспільства, демократичної правової держави, ство-